

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

УДК 342.6; 35

DOI 10.32782/2523-4269-2025-93-182-186

Стогова Ольга Володимирівна,

кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри фундаментальної юриспруденції та конституційного права

(Сумський державний університет, м. Суми)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7010-556X>

ВОЄННИЙ СТАН В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ДЕМОКРАТІЇ¹

У статті досліджуються виклики для демократії, що створюються правовим режимом воєнного стану. Авторка наголошує, що надзвичайний стан об'єктивно обмежує права та свободи людини, а тривалі правові режими надзвичайного й воєнного стану кидають виклик демократичним цінностям. Зосередження повноважень у виконавчій гілці загрожує реалізації принципу розподілу влади, а відмова від проведення виборів – ротації влади. У дослідженні аналізується міжнародний досвід та робиться висновок про роль судової гілки влади в забезпеченні балансу влади. Розглядається проблема пропорційності обмежувальних заходів держави надзвичайним загрозам та роль судів у визначенні пропорційності. У дослідженні зроблено висновок, що Україна в умовах воєнного стану зберегла демократичні інститути та демонструє відданість демократичним цінностям, але знайти баланс між збереженням демократичних цінностей та гарантуванням безпеки під час війни – це складний процес, що потребує постійного моніторингу.

Ключові слова: правовий режим, надзвичайний стан, демократичний режим, права людини, права людини в умовах воєнного стану.

Постановка проблеми. Є відомий вислів, що коли говорять гармати, музи мовчать. Схожу ідею висловив Цицерон у своєму вислові «У битві закони мовчать» («Inter arma silent leges») [1]. Це твердження демонструє певне суспільне ставлення до проблеми законності та прав людини в умовах війни; але боротьба проти будь-якого ворога повинна вестися відповідно до законів, з використанням інструментів, які закон надає демократичній правовій державі. Війна не виправдовує нехтування затвердженими правовими нормами, а національна безпека не може бути безумовним виправданням обмеження прав людини. Баланс між безпекою та свободою має стати результатом чіткої позиції, яка визнає як життєву потребу суспільства в безпеці, так і в правах та свободах людини. Цей баланс може ґрунтуватися на переконанні, що в демократії не всі засоби є прийнятними. Проблема співвідношення безпеки та прав людини в сучасному світі є не теоретичною, а має прикладний характер в умовах різного роду криз, наслідком яких стають надзвичайні правові режими.

Збройний конфлікт створює жорсткі екстремальні умови, які часто призводять до необхідності спеціального регулювання суспільних відносин у вигляді особливих

правових режимів воєнного стану. Надзвичайний або воєнний стан є новою нормою існування людства в різних регіонах світу. Відповідно винятки в правовому регулюванні стають майже нормою, оскільки надзвичайні стани є постійними або принаймні тривалими.

Воєнний стан, розширені повноваження виконавчої влади та обмежувальні заходи – це необхідні реакції на виняткові загрози війни, що є більшими, ніж фінансові чи епідеміологічні кризи, яких зазнав світ в останні десятиліття. Усі ці заходи базуються на припущенні, що воєнна загроза є винятковою та вимагає відповідної реакції протягом обмеженого часу. Якщо 90-ті роки ХХ століття внаслідок завершення «холодної війни» давали надію на майбутнє без війн, то початок ХХІ століття перекреслив ці сподівання. У ХХІ столітті різні збройні конфлікти залишаються поширеним явищем у світі. А дедалі більша кількість конфліктів тривалого характеру доводить, що ці загрози вимагають адекватної відповіді у вигляді розробки відповідної, не короткотривалої моделі реагування. Повторюваність та тривалість збройних конфліктів, а також неефективні механізми, наявні для їх вирішення, уже ставлять під сумнів кваліфікацію воєнного стану як надзвичайних умов.

¹ «Статтю опубліковано в межах виконання науково-дослідної теми «Інституційна консолідація через правову синергію: забезпечення національної безпеки в кризових умовах» (номер державної реєстрації 0125U001542)».

Останніми роками тривали або наразі тривають такі збройні конфлікти: повномасштабна війна в Україні; конфлікт між Азербайджаном і Вірменією в Нагірному Карабасі, що, незважаючи на підписання угод про припинення вогню, залишається невирішеним; ізраїльсько-палестинський конфлікт; крім того, Ізраїль стикається з військовою агресією, що призводить до бойових дій, зокрема, у жовтні 2024 року система ППО «Залізний купол» відбивала атаку Ірану; війни в Сирії, Судані, Ефіопії. І це далеко не вичерпний перелік.

Воєнний стан з XIX століття запроваджувався у 81 країні – від США, Китаю, Канади, Японії, Польщі до Лівії, Сирії та Туреччини. У США це відбувалося в 1863 та 1964 роках. Канада вводила воєнний стан тричі – під час світових війн та Жовтневої кризи 1970 року, Китай – під час подій на площі Тяньаньмень 1989 року. У Сирії після 48 років воєнний стан закінчився лише у 2011 році [2]. Кожен випадок запровадження воєнного стану супроводжувався різної міри обмеженням прав і свобод людини, і не завжди ми маємо відповідь щодо обґрунтованості та пропорційності такого обмеження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільше досліджень присвячено характеристикам надзвичайного стану, умовам запровадження та аналізу прав людини. К. Шептеле вивчав проблему запровадження норм надзвичайного стану у звичайне життя [3]. Вплив надзвичайних режимів на конституціоналізм та демократію останні 25 років активно досліджував А. Барак, колишній суддя Верховного суду Ізраїлю [4; 5]. Воєнна агресія та запровадження особливого режиму воєнного стану в Україні викликала необхідність аналізу поняття та характеристик надзвичайного стану, його співвідношення з воєнним станом. Цю проблему вирішували В. Топольницький, Б. Тична, які дослідили співвідношення понять «воєнний стан», «стан війни» та «воєнний час» [6]. В. Шишкін вивчав умови запровадження воєнного стану в Україні [7], Т. Савчук проаналізувала запровадження воєнного стану в інших країнах світу [2]. Правове регулювання воєнного стану в Україні детально досліджено А. Денисовою [8], а характеристики правового режиму воєнного стану в Україні висвітлені О. Снявською, М. Пovalеною, Н. Носевич [9]. Проблема обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного стану в Україні розкрита в статті Д. Гриньо [10]. Однак поза увагою вітчизняних дослідників залишилася проблема впливу воєнного стану на демократію.

Формування цілей статті. Метою статті є аналіз впливу правового режиму воєнного стану в Україні на функціонування демократичних інститутів та визначення основних викликів, що виникають у процесі забезпечення балансу між безпекою та демократичними цінностями.

Виклад основного матеріалу. Схоже, що збройні конфлікти не закінчатся найближчим часом, тому дослідження особливих правових режимів залишається надзвичайно актуальним. Збройні конфлікти регулюються міжнародними договорами та, що не менш важливо, низкою норм звичаєвого міжнародного права. Правовий режим воєнного стану передбачає зобов'язання держави і дозволяє відповідні дії з її боку в певних випадках. Але погляди вчених та юристів-практиків на співвідношення обмежувальних дій держави й захист прав людини в період воєнного стану не є однозначними. Для прикладу можемо виокремити дві проблеми: перша полягає в затриманні та застосуванні сили проти окремих осіб; друга в тому, що напад на законного комбатанта противника є законною дією згідно із законами війни, однак

за міжнародним правом право на життя є основоположним невід'ємним правом людини незалежно від обставин. Підходи до вирішення цих проблем є діаметрально протилежними. На практиці, зрозуміло, можна застосувати лише один варіант. Тенденція використовувати різні правові режими під час збройних конфліктів забезпечує велику гнучкість для постійно мінливої загрози та забезпечує різноманітні відповіді на різні типи агресії і конфліктів, з якими стикаються держави. Прикладом можуть бути заходи, використані державами для боротьби з Ісламською державою (далі – ІДІЛ): низка членів ІДІЛ була внесена до списку санкцій ООН відповідно до резолюцій 1267 (1999) [11], 1989 (2011) [12] та 2253 (2015) [13] щодо ІДІЛ, Аль-Каїди та пов'язаних з ними осіб, груп, підприємств та організацій. Крім того, на основі Резолюції 2178 (2014) [14], затвердженої Радою Безпеки ООН, низка держав ухвалила нові закони для запобігання поїздкам іноземних бойовиків-терористів до зон конфлікту. Ба більше, у результаті терористичних атак у Франції в листопаді 2015 року, відповідальність за які взяла ІДІЛ, Франція оголосила надзвичайний стан, який тривав два роки і дав змогу виконавчій владі вжити заходів для гарантій безпеки. Такими заходами стали: запровадження комендантської години; зупинки руху та обшуки; домашній арешт для осіб, діяльність яких уважалася небезпечною; адміністративні обшуки. Нарешті, низка держав здійснило авіаудари по ІДІЛ як в Іраку, так і в Сирії.

Наведені тут приклади вказують на тенденцію, яка відображає зростання запровадження режимів надзвичайного стану для вирішення криз: держави застосовують спеціальні інструменти для реагування на виняткові загрози конфліктів та війн, оскільки з ними неможливо боротися звичайними методами. Виконавча влада використовує цей аргумент як виправдання зростаючої кількості обмежувальних нормативних актів та силових методів боротьби. За умов тривалих конфліктів такі винятки стають нормою, а надзвичайна ситуація – постійною. Проблема полягає в тому, що постійні надзвичайні ситуації кидають виклик демократичним принципам, виконавча влада стає пріоритетним актором реагування на загрози національній безпеці. Парламенти часто погоджують швидкі рішення, і судова влада поступається виконавчій у питаннях національної безпеки. І якщо проблему гарантій основних прав і свобод людини в режимі особливого правового регулювання визнають і контролюють, то демократичність режиму в надзвичайних умовах перестають оцінювати. Але останніми роками з'явилася й інша тенденція, коли судова влада посідає активну позицію щодо розгляду рішень виконавчої влади у сфері національної безпеки. Так, надзвичайно активно в цьому контексті є роль Верховного суду Ізраїлю.

Саме Ізраїль може бути показовим щодо тривалості періоду надзвичайного стану. Проблема запровадження виняткових повноважень у період воєнного та надзвичайного стану полягає в тому, що це може підірвати не лише конституційний захист основних прав людини, а й основи демократії. Суддя Верховного суду Ізраїлю Аарон Барак досліджував судові рішення щодо надзвичайних повноважень у контексті Ізраїлю – і зробив висновок, що ці рішення суддів впливатимуть і на демократію в мирний час [4]. Тому суддя наполягає на тому, що баланс між цінностями та принципами має бути однаковим як у період надзвичайного стану, так і в мирний час, і що незалежність судової влади має залишатися незмінною. Автор наголошує, що саме в такі складні часи розкривається сила демократії, а надзвичайні умови слід розглядати

в межах закону. Визнаючи, що безпеку потрібно захищати, А. Барак [5] стверджує, що принцип пропорційності слід застосовувати завжди, відповідно збалансовувати правові обмеження з оперативними потребами, підкреслюючи, що не всі засоби дозволені, навіть якщо йдеться про боротьбу із загрозою національній безпеці.

Однак слід мати на увазі, що не в усіх країнах в умовах воєнного стану є суди, які візьмуть на себе перегляд рішень виконавчої влади; що склад судів може змінюватися залежно від політичних обставин, особливо якщо суддів призначає виконавча влада. Саме тому вкрай важливо обмежувати надзвичайні виконавчі заходи як за часом, так і за обсягом.

Для забезпечення демократії в умовах воєнного стану має гарантуватися правова визначеність та дотримання конституційних принципів. Коли кризи стають новою нормою, демократія має давати адекватні відповіді, а не відкладатися на невизначений термін.

Колишній голова Верховного суду Ізраїлю стверджує, що роль судді Верховного суду демократичної держави полягає в захисті як конституції, так і демократії. А. Барак вважає, що хибною є думка, що можна провести чітку межу між правами людини під час війни та під час миру. Автор звертає увагу, що не можливо сприймати подальше існування демократії як належне, наголошуючи на необхідності її захисту, зокрема й у судовому порядку [4]. Судді щодня проходять випробування щодо здатності захистити демократію, але складнішим це випробування стає в періоди надзвичайного стану. Судді повинні виходити з того, що будь-яке рішення, яке вони ухвалюватимуть, коли війна загрожує безпеці, залишатиметься чинним ще багато років після того, як війна закінчиться. Слід погодитися з А. Сайо, що війна перетворює демократію на «демократію захисту» або «войовничу демократію» [15]. Утім, цей захист не повинен позбавляти режим його демократичного характеру.

Окремою проблемою є визначення пропорційності. Пропорційність завжди є юридичним питанням, що залишається на розсуд суддів, адже пропорційність не є стандартом точності. В Ізраїлі суди часто стикаються з аргументом законодавця або виконавчої влади, що міркування безпеки призвели до певних рішень, а потім з проханням до суду задовольнитися цим твердженням. Таке прохання не повинно бути задоволене, адже «міркування безпеки» не є автоматичним виправданням всіх випадків. Суд повинен наполягати на розгляді конкретних міркувань безпеки, які спонукали державу до дій та бути переконаний, що вжиті заходи безпеки були пропорційними.

Слід пам'ятати, що ефект судового рішення проявляється не лише в окремому випадку, який розглядається. Навпаки, основний ефект полягає у визначенні загальних норм, згідно з якими діє держава, та у встановленні стримувального ефекту, який матиме ця норма. Випробування верховенства права відбувається не лише в кількох справах, що безпосередньо розглядаються, важливо, що державні органи знають про рішення суду та надалі діють відповідно. Розглядаючи справу, суд не перевіряє доцільність боротьби із загрозою, а лише встановлює законність дій, ужитих для сприяння цій боротьбі.

Запровадження воєнного стану в Україні мало наслідком певні обмеження прав і свобод громадян. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [16] в преамбулі зазначає, що відповідний режим вводиться для охорони прав, свобод і законних інтересів громадян. У п. 5 ст. 6. закону передбачено, що в Указі Президента України «Про введення воєнного стану» має міститися:

вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з уведенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Ст. 12 закону присвячена діяльності судів, органів та установ системи правосуддя в умовах воєнного стану. Так, п. 1 наголошує, що в умовах правового режиму воєнного стану суди, органи та установи системи правосуддя діють виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією України [17] та законами України. У п. 2 підтверджується, що повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені конституцією в умовах правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені.

Ст. 19 містить гарантії законності в умовах воєнного стану. Так, п. 1 прямо забороняє зміну Конституції України та Конституції АРК. П. 2. ст. 20 про правовий статус та обмеження прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах воєнного стану гарантує, що не можуть бути обмежені права і свободи людини і громадянина, передбачені частиною другою статті 64 Конституції України.

Правосуддя в умовах воєнного стану гарантується ст. 2 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Так, п. 1 наголошує, що правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами, на цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України [16], а п. 2. прямо вказує, що скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється. Можливість зміни територіальної підсудності судових справ у разі неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан закріплена п. 3. ст. 2. Цей пункт передбачає також зміну місця перебування судів в установленому законі порядку. І головне, що відповідно до п. 4 створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [18] в ст. 3 зазначається, що у зв'язку з уведенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 40–44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб у межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження й здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Автори, які досліджували права та свободи людини в період воєнного стану в Україні, зазначають, що обмежень зазнали: право на мирні збори, свобода пересування, свобода слова та право на захист [8]. Також від заборони опинилися: проведення виборів Президента України, проведення виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради АРК й органів місцевого самоврядування, проведення всеукраїнських і місцевих референдумів, проведення страйків, масових зібрань й акцій [9]. Тобто обмежень зазнають саме ті права та свободи, реалізація яких забезпечує демократичність політичного режиму, що вимагає додаткового моніторингу стану демократії.

Дослідження «Огляд демократичних інститутів України під час війни», підготовлене Democracy Reporting International у співпраці з Центром політико-правових реформ та Коаліцією Реанімаційний Пакет Реформ [19],

демонструє результати оцінки стану демократії. Звіт аналізує роботу ключових демократичних інститутів – парламенту, уряду, судової влади, місцевого самоврядування, громадянського суспільства та медіа. Особливо розглядають виклики виборчого процесу та дотримання прав людини у воєнний період. Результати дослідження: Україна зберегла демократичні інститути та демонструє відданість демократичним цінностям, але знайти баланс між збереженням демократичних цінностей та гарантуванням безпеки під час війни – це складний процес, що потребує постійного моніторингу. Звіт фіксує збільшення повноважень Офісу Президента та підконтрольних йому органів. Серед загроз демократії зазначає, що консультації з громадськістю при розробці політик мають формальний характер.

Висновки. Аналіз реагування держав світу на збройну загрозу дає змогу стверджувати про відсутність єдності в теоретичних поглядах на проблему та наявність

варіативності правового регулювання надзвичайних станів. Демократичні держави в надзвичайних умовах гарантують основні права і свободи громадян. При цьому демократичні держави, які тривалий період перебувають в умовах надзвичайного стану, як-от Ізраїль, усвідомлюють загрозу демократії та визнають необхідність її захисту, зокрема судового.

У дослідженні зроблено висновок, що Україна в умовах воєнного стану зберегла демократичні інститути та демонструє відданість демократичним цінностям, але знайти баланс між збереженням демократичних цінностей та гарантуванням безпеки під час війни – це складний процес, що потребує постійного моніторингу. Аналіз функціонування правового режиму воєнного стану в Україні дає змогу зробити висновки про виклики принципам ротатції влади та розподілу влади. Особливо дослідження потребує стан свободи слова в Україні в період воєнного стану.

Список використаних джерел

1. «Inter arma silent leges». Merriam-Webster.com Dictionary, Merriam-Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/inter%20arma%20silent%20leges>.
2. Савчук Т. Воєнний стан: як це відбувалося в інших країнах. Радіо свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/martial-law-around-globe/29621742.html>.
3. Scheppele K. L. Exceptions that prove the rule: embedding emergency government in everyday life. In: Tulis JK, Macedo S (eds) *The limits of constitutional democracy*. Princeton University Press, 2010. P. 124–154.
4. Barak A. The judge in a democracy. 2006. Princeton UP. 306 p. URL: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt7szb4>.
5. Barak A. Human rights in times of terror – a judicial point of view. *Legal Studies*. 2008. № 28(4). P. 493–505. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1748-121X.2008.00096.x>.
6. Топольницький В. В., Тична Б. М. Проблеми правового регулювання понять «воєнний стан», «стан війни» та «воєнний час» *Правова позиція*. 2019. № 4 (25). С. 91–99. DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-6473-2019-4-91-99>.
7. Шишкін В. Конституційні основи правового реагування органів державної влади на акти воєнної агресії. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4–5. С. 214–222.
8. Денисова А. В. Правове регулювання воєнного стану в Україні. Воєнний стан: теоретико-праксеологічні проблеми юриспруденції : Колективна монографія. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. 508 с., С. 127–148. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-421-7-6>.
9. Синявська О. Ю., Повалена М. В., Носевич Н. Р. Правовий режим воєнного стану: аналіз законодавства України. *Академічні візії*. 2023. № 17. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/237>.
10. Гриньо Д. Обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного стану в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 2. С. 45–48. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2023.08>.
11. UN Security Council Resolution 1267 (1999). URL: [https://docs.un.org/en/S/RES/1267%20\(1999\)](https://docs.un.org/en/S/RES/1267%20(1999)).
12. UN Security Council Resolution 1989 (2011). URL: [https://docs.un.org/en/s/res/1989\(2011\)](https://docs.un.org/en/s/res/1989(2011)).
13. UN Security Council Resolution 2253 (2015). URL: [https://docs.un.org/en/S/RES/2253%20\(2015\)](https://docs.un.org/en/S/RES/2253%20(2015)).
14. UN Security Council Resolution 2178 (2014). URL: [https://docs.un.org/en/s/res/2178\(2014\)](https://docs.un.org/en/s/res/2178(2014)).
15. Sajó S. *Militant democracy*. Eleven International Publishing. 2004. 262 p.
16. Про правовий режим воєнного стану : Закон від 12.06.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
17. Конституція України : Закон від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
18. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2025 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
19. Демократія під час війни: огляд та рекомендації. Річний звіт 2024. URL: <https://rpr.org.ua/news/ohliad-demokratychnykh-institutiv-ukrainy-pid-chas-viyny-richnyy-zvit-2024/>.

References

1. “Inter arma silent leges”. Merriam-Webster.com Dictionary, Merriam-Webster. Retrieved from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/inter%20arma%20silent%20leges>. Accessed 13 Nov. 2025 [in English].
2. Savchuk, T. (2018). *Voiennyi stan: yak tse vidbuvalosia v inshykh krainakh* [Martial law: how it happened in other countries]. *Radio svoboda - Radio Liberty*. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/martial-law-around-globe/29621742.html> [in Ukrainian].
3. Scheppele, K.L. (2010). Exceptions that prove the rule: embedding emergency government in everyday life. In: Tulis JK, Macedo S (eds) *The limits of constitutional democracy*. Princeton University Press, 124–154 [in English].
4. Barak, A. (2006). *The judge in a democracy*. Princeton UP, 306 p. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/j.ctt7szb4> [in English].
5. Barak, A. (2008). Human rights in times of terror – a judicial point of view. *Legal Studies*, 28(4), 493–505. <https://doi.org/10.1111/j.1748-121X.2008.00096.x> [in English].
6. Topolnitskyi, V., Tychna, B. (2019). Problemy pravovoho rehulivannia poniat “voiennyi stan”, “stan viiny” ta “voiennyi chas” [Problems of legal regulation of the concepts of “martial law”, “state of war” and “wartime”]. *Pravova pozytsiia – Legal position*, 4 (25), 91–99. <https://doi.org/10.32836/2521-6473-2019-4-91-99> [in Ukrainian].

7. Shyshkin, V. (2016). Konstytutsiini osnovy pravovoho reahuvannia orhaniv derzhavnoi vlady na akty voiennoi ahresii [Constitutional foundations of the legal response of state authorities to acts of military aggression]. *Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy – Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine*, 4–5, 214–222 [in Ukrainian].
8. Denysova, A. (2024). Pravove rehuliuвання воєнного стану в Україні. Воєнний стан: теоретико-праксеологічні проблеми юриспруденції : Кольктивна монографія [Legal regulation of martial law in Ukraine. Martial law: theoretical and praxeological problems of jurisprudence]. (pp. 127–148). Lviv – Torun. <https://doi.org/10.36059/978-966-397-421-7-6> [in Ukrainian].
9. Syniavska, O.Yu., Povalena, M.V., & Nosevych, N.R. (2023). Pravovyi rezhym voiennoho stanu: analiz zakonodavstva Ukrainy [The legal regime of martial law: analysis of Ukrainian legislation]. *Akademichni vizii – Academic vision*, 17. Retrieved from <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/237> [in Ukrainian].
10. Hryno, D. (2023). Obmezhennia prav i svobod liudyny v umovakh voiennoho stanu v Ukraini [Restrictions on human rights and freedoms under martial law in Ukraine]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava – Journal of the Kyiv University of Law*, 2, 45–48. <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2023.08> [in Ukrainian].
11. UN Security Council Resolution 1267 (1999). Retrieved from [https://docs.un.org/en/S/RES/1267%20\(1999\)](https://docs.un.org/en/S/RES/1267%20(1999)) [in English].
12. UN Security Council Resolution 1989 (2011). Retrieved from [https://docs.un.org/en/s/res/1989\(2011\)](https://docs.un.org/en/s/res/1989(2011)) [in English].
13. UN Security Council Resolution 2253 (2015). Retrieved from [https://docs.un.org/en/S/RES/2253%20\(2015\)](https://docs.un.org/en/S/RES/2253%20(2015)) [in English].
14. UN Security Council Resolution 2178 (2014). Retrieved from [https://docs.un.org/en/s/res/2178\(2014\)](https://docs.un.org/en/s/res/2178(2014)) [in English].
15. Sajó, S. (2004). Militant democracy. *Eleven International Publishing*, 262 p. [in English].
16. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu : Zakon vid 12.06.2025 r. [On the legal regime of martial law: Law of 12.06.2025]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> [in Ukrainian].
17. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon vid 28.06.1996 r. [Constitution of Ukraine: Law of 28.06.1996]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> [in Ukrainian].
18. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24.02.2025 r. [On the introduction of martial law in Ukraine: Decree of the President of Ukraine dated 24.02.2025]. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> [in Ukrainian].
19. Demokratsiia pid chas viiny: ohliad ta rekomendatsii. Richnyi zvit 2024 [Democracy during war: an overview and recommendations: Annual report 2024]. Retrieved from <https://rpr.org.ua/news/ohliad-demokratychnykh-institutiv-ukrainy-pid-chas-viiny-richnyi-zvit-2024/>

Stohova Olha,

Candidate of Political Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Fundamental Jurisprudence and Constitutional Law

(Sumy State University, Sumy)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7010-556X>

MARTIAL LAW: CHALLENGES FOR DEMOCRACY

The article analyses the ambiguity of views on the issue of restricting human rights and freedoms and ensuring security in emergency situations. The author notes that in today's world, different legal regimes are applied in response to threats. The researcher emphasises that a state of emergency objectively restricts human rights and freedoms, and prolonged legal regimes of emergency and martial law challenge democratic values. At the same time, war does not justify disregarding accepted legal norms, and national security cannot be an unconditional justification for restricting human rights.

The concentration of power in the executive branch obstructs the implementation of the principle of separation of powers, and the refusal to hold elections obstructs the rotation of power. Referring to the growing number of conflicts in the world, their recurrence and duration, as well as the ineffective mechanisms available for their resolution, the author questions the classification of martial law as an emergency situation. The researcher points out that while the problem of guarantees of fundamental human rights and freedoms under special legal regulation is recognised and monitored, the democratic nature of the regime in emergency conditions is no longer assessed.

As a new approach to analysing a state of emergency, the author proposes Israel, where the review of executive decisions in the field of national security is widespread. In fact, it refers to the lack of guarantees for democracy during and after martial law and emphasises the need to protect it, including through the courts.

The study analyzes international experience and draws a conclusion about the role of the judiciary in ensuring the balance of power. It examines the problem of proportionality of restrictive state measures to extraordinary threats and the role of courts in determining proportionality.

The study concludes that Ukraine, under martial law, has preserved democratic institutions and demonstrates commitment to democratic values, but finding a balance between preserving democratic values and ensuring security during war is a complex process that requires constant monitoring. An analysis of the functioning of the legal regime of martial law in Ukraine allows us to draw conclusions about the challenges to the principles of rotation of power and separation of powers. The state of freedom of speech in Ukraine during martial law requires a separate study.

Key words: legal regime, state of emergency, democratic regime, human rights, human rights under martial law.

Дата першого надходження статті до видання: 17.11.2025
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.12.2025
Дата публікації (оприлюднення) статті: 31.12.2025